

Innhold

Forord	15
--------------	----

Kapittel 1

Det rettslige rammeverket	19
--	----

Fredrik Holth og Nikolai K. Winge

1.1 Hva er konsekvensutredninger?	19
1.2 Hvorfor har man bestemmelser om konsekvensutredninger? ..	20
1.3 Oversikt over de rettslige rammene	24
1.4 Når skal det utarbeides konsekvensutredning?	26
1.4.1 Generelt om utvelgelseskriterier	26
1.4.2 Planer og tiltak som skal konsekvensutredes	28
1.4.3 Planer og tiltak som kan konsekvensutredes	33
1.4.4 Planer og tiltak som faller utenfor utredningsreglene ..	35
1.5 Nærmere om prosesstrinn og prosesskrav	42
1.6 Nærmere om innholdskrav	46
1.6.1 Utredning av bestemte arealinteresser	46
1.6.2 Særlig om sumvirkninger	48
1.6.3 Særlig om alternativer	50
1.6.4 Avsluttende bemerkninger	52

Kapittel 2

Norsk KU-historie	54
--------------------------------	----

Arne Tesli og Martin Lund-Iversen

2.1 KU – en gammel ide?	54
2.2 Utvikling av KU i Norge fra 1970-tallet og fram til i dag ...	55
2.3 KU internasjonalt	58
2.3.1 Introduksjon	58
2.3.2 EU-direktiv om konsekvensutredninger	59
2.4 Offentlige utredninger og proposisjoner for innføring av KU-bestemmelser i Norge	59
2.4.1 Introduksjon	59
2.4.2 1977 – Utvikling av ny <i>planleggingslov</i>	60
2.4.3 1980 – Ny planleggingslov	62

2.4.4	1983 – Delinnstilling om konsekvensutredning	63
2.4.5	1990 – KU innført ved lov	65
2.4.6	1996 – Tilpasning til EUs tiltaks-direktiv 85/337	67
2.4.7	1999 – Innføringen av miljøoppfølgingsprogram	69
2.4.8	2005 – KU-plikt for planer.	69
2.4.9	2008 – Offentlig møte fremheves	70
2.5	Sentrale problemstillinger og utviklingstrekk	71
2.5.1	Introduksjon	71
2.5.2	Konsekvensutredningens kvalitet – om KU-prosess, -innhold og dokumenter.	72
2.5.3	Avgjøre KU-plikt – hvilke tiltak skal omfattes av bestemmelsene	73
2.5.4	Konsekvensutredningens innhold og omfang	74
2.5.5	Melding og utredningsprogram	75
2.5.6	Åpenhet, medvirkning og høringer	79
2.5.7	Ansvarlig myndighet	79
2.5.8	Aktører, roller og ansvar i KU-arbeidet	82
2.5.9	Miljøoppfølgingsprogram	82
2.6	Oppsummering.	83

Kapittel 3

Internasjonale og EØS-rettslege perspektiv 85

Sigrid Eskeland Schütz

3.1	Tema	85
3.2	Den internasjonale rettsutviklinga	87
3.2.1	US National Environmental Policy Act (NEPA)	87
3.2.2	Sameinte Nasjonar sin berekraft-strategi	88
3.2.3	Konvensjonar og folkerettslege prinsipp og sedvane.	90
3.2.4	EØS-rettsleg regulering	93
3.3	Tiltaksdirektivet	100
3.3.1	Føremål med KU for tiltak.	100
3.3.2	Sentrale føresegner etter direktivet.	100
3.3.3	Vanskar med å velje ut KU-pliktige tiltak.	106
3.3.4	Krav om konsesjonsplikt	110
3.3.5	Oppsummering	111
3.4	Plandirektivet	112
3.4.1	Føremål	112
3.4.2	Sentrale føresegner etter direktivet.	113
3.4.3	ESA-kritikken	115
3.4.4	Krav om planplikt?	116
3.5	Nærare om direktiva sin relevans og betydning for tolkinga av nasjonal rett.	117

3.6	Verkeområdet for utgreiingsføresegnene, særleg om sjø og hav.	119
3.6.1	Verkeområdet etter EU-retten	119
3.6.2	Verkeområdet etter EØS-avtalen	122

Kapittel 4

Tilpasningen av KU til plannivåene	124
---	------------

Martin Lund-Iversen og Knut Bjørn Stokke

4.1	Innledning	124
4.2	Plannivåene i KU-forskriften.	125
4.2.1	Generelt	125
4.2.2	Enkeltområder og planen som helhet.	128
4.2.3	Alternativer	129
4.3	Miljøverndepartementets veiledning	129
4.4	Behandlingen av <i>utredningstemaene</i> på overordnet plannivå .	131
4.4.1	Introduksjon	131
4.4.2	Datas egenskaper	133
4.5	Prosess, samarbeid og dokumentinnhold	135
4.6	Tilpasning i praksis.	136
4.7	Avslutning	141

Kapittel 5

Utredning av alternativer og deres konsekvenser	142
--	------------

Arvid Strand

5.1	Innledning	142
5.2	Om planlegging	143
5.3	Utvikling av alternativer: mulighetsrommet, distinkt ulike alternativer eller bare varianter.	144
5.4	Hvilke konsekvenser skal utredes?	149
5.5	Bedømmelse av konsekvenser	152
5.6	Sammenlikning av alternativer	155
5.7	Alternativer og sumvirkninger	162
5.8	Risiko- og sårbarhetsanalyser (ROS-analyser).	162
5.9	Sluttord	164

Kapittel 6

Perspektiv og kunnskapsproduksjon.	165
---	------------

Eksempel fra konsekvensutredninger om naturmangfold

Inger-Lise Saglie og Kine Halvorsen Thorén

6.1	Innledning	165
6.1.1	Introduksjon	165

6.1.2	Ulike perspektiver på relevant beslutningsgrunnlag – kravene til kunnskapsinnhenting i plan- og bygningsloven og naturmangfoldloven.	166
6.2	Om caset – Oslo Cancer Cluster Innovasjonspark	169
6.3	Om prosjektprosessen og kunnskapsinnhenting	171
6.3.1	Konsekvensutredningsprosessen.	171
6.3.2	Naturmangfoldprosessen	175
6.4	Hva kan vi lære om ulike prosesser for å frembringe kunnskap?	177
6.4.1	Innledning	177
6.4.2	Perspektiv	177
6.4.3	Formelle ulikheter	177
6.4.4	Hvem bestilte, avgrenset og betalte for kunnskapsinnhenting?	179
6.4.5	Fagdisiplin	179
6.4.6	Kunnskap.	180
6.4.7	Tidshorizonten for kunnskapsinnhenting	180
6.4.8	Økosystemperspektiv versus miljøperspektiv	180
6.4.9	Ble kunnskapen oppfattet som relevant og legitim av aktørene i prosessen?	181

Kapittel 7

Kvalitet i konsekvensanalyser. 185

Aud Tennøy

7.1	Introduksjon.	185
7.1.1	God kvalitet på konsekvensanalysene er viktig.	185
7.1.2	Om konsekvensanalyseres uunngåelige usikkerhet og subjektivitet.	185
7.1.3	Hva innebærer høy kvalitet i konsekvensanalyser?	187
7.1.4	Muligheter for å stille krav til kvalitet i konsekvensanalyser	188
7.2	Usikkerhet og etterprøvbarehet i norske konsekvensanalyser	190
7.2.1	Om undersøkelsen	190
7.2.2	Konsekvensanalyser er usikre.	190
7.2.3	Flere grunner til at konsekvensanalyser er usikre	192
7.2.4	Mangelfull omtale av usikkerhet i konsekvensanalysene	193
7.2.5	Transparens og etterprøvbarehet	194
7.2.6	Oppsummering	196
7.3	Vinklede konsekvensanalyser	196
7.3.1	Generelt om vinkling	196
7.3.2	Undersøkelser knyttet til kjøpesenterutbygging	197

7.3.3	Hvordan analyser og resultater kan vinkles, vris og manipuleres.	198
7.3.4	Dette kan fungere.	202
7.4	Oppsummerende diskusjon om kvaliteten på konsekvensanalyser	203
7.5	Forbedringsmuligheter	205
7.6	Konklusjon.	206

Kapittel 8

Landskap, en arena for tverrfaglige utredninger. 208

Lars Erikstad og Inge Lindblom

8.1	Introduksjon.	208
8.2	Mange fagfelt og stort omfang	209
8.2.1	Utfordringen	209
8.2.2	Utredningstemaene.	209
8.2.3	Naturmiljø.	210
8.2.4	Kulturminner og kulturmiljø	211
8.2.5	Landskap	212
8.3	Verdi og sårbarhet	215
8.4	Sårbarhet	216
8.5	Verdi og verdisettingsmetoder.	216
8.5.1	Introduksjon	216
8.5.2	Generelle verdikriterier	217
8.5.3	Landskap, landskapskarakter og landskapsverdi	219
8.5.4	Hvordan gradere og vektlegge verdi.	220
8.6	Manglende kunnskap	221
8.7	Behovet for helhet. Landskapstemaet som hjelp til faglig syntese	224

Kapittel 9

Utredningskvalitet på temaet kulturminner og kulturmiljø . . . 227

Inge Lindblom

9.1	Kvalitet og effektivitet – et spenningsfelt	227
9.1.1	Introduksjon	227
9.1.2	Kvalitetsstudier	228
9.1.3	Hva er kvalitet og hva påvirkes den av?	229
9.1.4	Kvalitet og effektivitet – et motsetningsforhold?	229
9.2	Norsk forskningsprosjekt om KU og kvalitet innenfor kulturminnefeltet	230
9.2.1	Tema	230

9.2.2	Studier av KU-rapporter viser kvalitetsstigning over tid	230
9.2.3	Hva sier aktørene om kvalitet og hva kan påvirke den?	232
9.2.4	Intervju-undersøkelsen gir et nordisk perspektiv	237
9.3	Diskusjon	238
9.3.1	Innledning	238
9.3.2	Kvalitet og anbefalinger	238
9.3.3	Relevans (og effektivitet)	240
9.3.4	Holdninger og myter	240
9.3.5	Systemforskjeller og overføringsverdi	241
9.4	Konklusjon	241

Kapittel 10

Konsekvensutredninger – erfaringer og synspunkt fra

rådgiveren	243
-----------------------------	-----

Jan Martin Ståvi

10.1	Markedet og aktørene	243
10.2	Erfaringer fra framveksten av KU-systemet.	245
10.2.1	Tidlig 1990-tall – «god nok» melding og forventningene om å klare seg med ett trinn.	245
10.2.2	Perioden med selvstendige konsekvensutredninger løstrevet fra plan/søknad	246
10.2.3	KU integrert i plan og søknad	247
10.3	Erfaringer med samhandling med ulike typer tiltakshavere	248
10.3.1	«Engangstiltakshavere» – frykten for å avdekke negative konsekvenser	248
10.3.2	«Flergangstiltakshavere» kan, og ser, spillet.	249
10.3.3	Offentlige vs. private tiltakshavere	249
10.4	Forutsetninger for å gjøre en god jobb	250
10.4.1	Ett prosjekt med én prosjekteier.	250
10.4.2	KU-spillet – roller og samspill	250
10.4.3	Metodisk grunnlag – standardisert metode eller på fritt grunnlag?	252
10.4.4	Det forretningmessige	253
10.5	Har konsekvensutredninger vært en gullgrube for rådgiverbransjen?	254

Kapittel 11**Kvalitetssikring av konsekvensutredninger 255***Arne Tesli*

11.1	Vurdering av KU-dokument og KU-prosess	255
11.1.1	Introduksjon	255
11.1.2	KU-dokumentets kvalitet og relevans	256
11.1.3	KU-prosessen	257
11.2	Evaluering av norske konsekvensutredninger	257
11.2.1	Introduksjon	257
11.2.2	Bruk av sjekklister	258
11.2.3	Hva er «godt nok»?	260
11.3	Resultater – sjekklisten anvendt på et utvalg konsekvensutredninger	261
11.3.1	Avgrensningsfasen – arbeidet fram til fastsetting av planprogrammet/utredningsprogrammet	261
11.3.2	Beskrivelsen av tiltaket	262
11.3.3	Vurdering av data og kunnskapsgrunnlaget	262
11.3.4	Utredningsprogrammet/planprogrammet	263
11.3.5	Betydelig variasjon i KUenes kvalitet	264
11.4	Aktører, roller og ansvarsforhold	264
11.4.1	Tiltakshaver	265
11.4.2	Medvirkning	266
11.4.3	Ansvarlig myndighet	266
11.4.4	Samordning av KU og plan	267
11.4.5	De offentlige høringsinstansenes rolle i kvalitetssikringen av KU	268
11.4.6	Egne institusjoner for å sikre KU-kvalitet	268
11.5	Oppsummering	269

Kapittel 12**Kontroll av konsekvensutredninger ved utarbeidelse****av reguleringsplaner 271**

Virknninger av mangelfull eller manglende konsekvensutredning

Fredrik Holth og Nikolai K. Winge

12.1	Innledning	271
12.2	Kontroll av saksbehandling i planvedtak	272
12.2.1	Generelt om kontroll	272
12.2.2	Forvaltningens kontroll av saksbehandlingen i planvedtak	273
12.2.3	Sivilombudsmannens kontroll av planvedtak	275
12.2.4	Domstolens kontroll av planvedtak	275

12.2.5	ESAs og EFTA-domstolens kontroll med norsk lovgivning og praksis	276
12.3	Generelt om ugyldighet.	276
12.3.1	Ugyldighet	276
12.3.2	Forvaltningsloven.	277
12.4	Ugyldighet ved planvedtak	278
12.4.1	Koblingen mellom plan- og bygningsloven og forvaltningsloven	278
12.4.2	Nærmere om ugyldighetsnormen ved manglende eller mangelfull konsekvensutredning – gyldigheten av planvedtak.	279
12.5	Behov for en egen ugyldighetsregel i plan- og bygningsloven?.	280
12.5.1	Uklar rettssituasjon	280
12.5.2	Oppfordring til lovgiver.	282
12.6.	Komparativ tilnærming – tysk rett	283
12.6.1	Relevansen av en komparativ tilnærming.	283
12.6.2	Konsekvensutredningsplikt etter BauGB	283
12.6.3	Følger av manglende eller mangelfull konsekvensutredning etter tysk rett	284
12.6.4	BauGB § 214 og forholdet til EU-retten.	286
12.7	Oppsummering/konklusjon	287

Kapittel 13

Konsekvensutredninger i Danmark – aktuelle

problemstillinger	290	
<i>Helle Tegner Anker</i>		
13.1	Indledning	290
13.2	VVM i Danmark	291
13.2.1	Oversigt	291
13.2.2	Planlovens VVM-regler	293
13.3	Prosjektbegrebet.	295
13.3.1	Indledning	295
13.3.2	Hvad er et prosjekt?	296
13.3.3	Hvad omfatter et prosjekt?	298
13.4	Prosjektændringer	300
13.5	Afslutning.	302

Kapittel 14**Konsekvensutredninger i Sverige – aktuelle problemstillinger . 304***Charlotta Faith-Ell*

14.1 Inledning	304
14.2 Historik	304
14.3 Några nedslag i tillämpningen av det svenska MKB-systemet.	310
14.3.1 Tillämpningen av MKB	310
14.3.2 Typer av konsekvensbeskrivninger og ingående aspekter	310
14.3.3 Procedur for behovsbedømminger og dess inverkan på antalet MKB i Sverige	313
14.3.4 Alternativ i MKB	316
14.4 Vägledning	318
14.5 Framtida utveckling av MKB i Sverige	319
Forfatterpresentasjon	321
Litteratur	323
Lov- og forskriftregister mv.	339
Internasjonal og utenlandsk rett.	341
Forarbeider til lover og andre offentlige dokumenter	344
Rettsavgjørelser mv.	347
Forvaltningspraksis mv.	350
Stikkordregister	353

Forord

Det er med glede vi presenterer boken: *Konsekvensutredninger – Rettsregler, praksis og samfunnsvirkninger*. Bakgrunnen for bokprosjektet var at vi begge kom i befatning med problemstillinger knyttet til konsekvensutredninger gjennom vårt arbeid. Fredrik som advokat og Nikolai som forsker.

I vår søken etter fagstoff oppdaget vi at litteraturen på området er nokså fragmentert. Opp gjennom årene er det skrevet en del om konsekvensutredninger. Det er imidlertid med ståsted i et bestemt fag, enten det er juss, statsvitenskap, planlegging mv. Dette er viktige bidrag til KU-temaet, men den som skal arbeide med KU i praksis, må ha oversikt over flere fag. Vi savnet en tverrfaglig fremstilling av KU-temaet, hvor sentrale problemstillinger belyses fra forskjellige fagretninger. Det var dette som dannet grunnlaget for ideen om å skrive en tverrfaglig bok om konsekvensutredninger. Vi brukte derfor en del tid på å samle sammen aktører som har bred erfaring med KU-temaet fra ulikt faglig ståsted. Vi har vært så heldige å få med alle de personene vi mente kunne bidra til å fylle boken med ønsket innhold. Med denne boken håper vi å bidra til en mer helhetlig fremstilling av konsekvensutredninger.

Regelverket om konsekvensutredninger er omfattende, og praksis knyttet til gjennomføring av konsekvensutredninger er betydelig. Denne boken retter seg mot alle som jobber med, og har interesse for, konsekvensutredninger. Boken er også ment for bruk i undervisning på høyskoler og universiteter. Grunnleggende forståelse for det rettslige rammeverket er viktig for enhver som søker kunnskap om konsekvensutredninger. Konsekvensutredninger skal selvsagt oppfylle de krav lovverket stiller til innhold og de krav lovverket stiller til prosessen med å utarbeide konsekvensutredninger.

I bokens første kapittel gir *Fredrik Holth og Nikolai K. Winge* en innføring i det rettslige rammeverket for konsekvensutredninger etter norsk rett. Utgangspunktet for fremstillingen er plan- og bygningslovens bestemmelser om konsekvensutredning, med tilhørende forskrift om konsekvensutredninger. Begreper forklares og hensynene bak reglene belyses. Det redegjøres blant annet for når konsekvensutredninger skal gjennomføres, hvilke krav reglene setter til fremgangsmåten, samt hva en KU skal inneholde. Redegjørelsen av rettsreglene danner på denne måten en ramme for de påfølgende kapitlene.

Den norske KU-lovgivningen har vært gjenstand for en rekke endringer de siste tiårene. Historikken rundt denne lovgivningen presenteres av *Arne Tesli*

og *Martin Lund-Iversen* i kapittel 2. Her settes fremstillingen også i et internasjonalt perspektiv. Kunnskap om utviklingen av regelverket er svært viktig for å forstå hvorfor reglene har den utformingen de har i dag. Her gjennomgås også de mest sentrale diskusjoner som har funnet sted i årene med regler om konsekvensutredning i norsk rett.

For å få et samlet bilde av det regelverk som i dag gjelder ved utarbeidelse av konsekvensutredninger, er *Sigrid Eskeland Schütz* sitt bidrag i kapittel 3 om EU/EØS-lovgivningen særdeles viktig. Her gjennomgås de forpliktelser Norge som stat har påtatt seg gjennom EØS-avtalen. EUs direktiver om konsekvensutredning gjennomgås. Diskusjonen rundt Norges implementering av direktivene, kritikken fra ESA og norske myndigheters syn problematiseres.

Konsekvensutredninger skjer på ulike plannivåer. I kapittel 4 presenterer *Martin Lund Iversen* og *Knut Bjørn Stokke* KU-plikten og forholdet mellom konsekvensutredninger på ulike plannivåer. Fokuset er på utredninger av kommuneplan og reguleringsplan. Praksis belyses, og eksempler blant annet fra konsekvensutredninger i kystsonen gjennomgås.

Fremgangsmåter for å belyse alternativer og påvisning av konsekvenser ved valg av alternativer tar *Arvid Strand* for seg i kapittel 5. Her reises grunnleggende spørsmål som; hvilke alternativer er det aktuelt å utvikle, hvilke konsekvenser er det verdt å undersøke og hvilket alternativ er det verdt å forsøke å realisere. Eksempler fra blant annet planlegging av vegtiltak brukes for å belyse tematikken.

Hvilke, og hvor omfattende, konsekvenser et utbyggingstiltak vil innebære, beror til en viss grad på øyet som ser. Kunnskap som fremskaffes gjennom konsekvensutredninger, og behandlingen av denne kunnskapen, er tema for bidraget fra *Inger-Lise Saglie* og *Kine Halvorsen Thorén*. I kapittel 6 tar de for seg en konkret sak fra Oslo som viser betydningen av hvilket lovverk en utredning skjer etter, og ikke minst hvilken betydning faglig bakgrunn har for det resultatet man kommer frem til i utredningen. Det fokuseres på ulikheter i utredningsprosesser etter naturmangfoldloven og plan- og bygningsloven.

Dette leder over til spørsmålet om hvordan man sikrer kvalitet i analysene av virkninger og konsekvenser av planer eller tiltak. Dette er fokuset til *Aud Tennøy* i kapittel 7. Det er særlig de usikkerhetsmomenter som ligger i analyse-redskapene som får fokus. Generell usikkerhet, etterprøvnbarhet og vinkling av utredninger får særlig oppmerksomhet. Mulige forbedringsmuligheter skisseres.

Det er flere utredningstemaer som krever tverrfaglige analyser. Konsekvensene på landskap er ett eksempel. I kapittel 8 behandler *Lars Erikstad* og *Inge Lindblom* landskap som fagfelt og tema for konsekvensutredninger. Det fokuseres på landskap som arena for tverrfaglighet, med utgangspunkt i temaene naturmiljø, kulturmiljø og landskap. Svakheter i dagens metodebruk gjennomgås, og forslag til forbedringer fremsettes.

I forlengelsen av dette tar *Inge Lindblom* for seg utredningskvalitet på temaet

kulturminner og kulturmiljø i kapittel 9. Det er særlig de tidvis motstridende kravene til både kvalitet og effektivitet som belyses. Undersøkelser på feltet presenteres og kommenteres.

Konsekvensutredninger utarbeides i stor grad av konsulenter. I kapittel 10 presenterer *Jan Martin Ståvi* mer enn 25 års erfaring med konsekvensutredninger fra konsulentbransjen. Hvem er aktørene, hvordan har man gjennom årenes løp jobbet opp mot regelverket og hvordan oppleves reglene og arbeidet fra konsulentstående?

Hvordan kvalitetssikring av konsekvensutredninger skjer med hensyn til metode belyses i kapittel 11 av *Arne Tesli*. Øvrige bidrag i boken trekkes inn for å vise hvordan kvalitet og relevans sikres. Det vises til tidligere undersøkelser på feltet. Metoder, aktører og prosess, og deres betydning for den samlede betydning for kvaliteten for konsekvensutredninger, diskuteres.

I kapittel 12 går vi igjen tilbake til den rettslige studien. Her tar *Fredrik Holth* og *Nikolai K. Winge* for seg kontrollen med konsekvensutredninger. Her presenteres både den kontrollen som skjer i selve utredningsprosessen, og den kontrollen som skjer etter konsekvensutredning er gjennomført. Fokus er på forvaltningens egen kontroll, Sivilombudsmannens kontroll, ESAs kontroll og ikke minst domstolenes kontroll. Virkninger av manglende og mangelfull konsekvensutredning for reguleringsplaners gyldighet presenteres og diskuteres. I forlengelse av diskusjonen presenteres også tysk lovgivning hva gjelder betydningen av manglende og mangelfulle konsekvensutredninger for planers gyldighet.

I fortsettelsen av bokens komparative tilnærming presenterer kapittel 13 aktuelle rettslige problemstillinger fra Danmark. *Helle T. Anker* tar for seg EUs prosjektdirektiv og implementeringen av dette i dansk rett. Vi får en oversikt over de danske reglene knyttet til konsekvensutredninger, med særlig fokus på den danske planloven. Prosjektbegrepet etter dansk rett forklares og problematiseres.

Aktuelle problemstillinger fra Sverige presenteres av *Charlotta Faith-Ell* i kapittel 14. Svensk konsekvensutredningshistorikk gjennomgås. Vi får et innblikk i det svenske regelverket knyttet til konsekvensutredninger. Videre behandles svenske domstolers tilnærming til kontroll med konsekvensutredninger.

Boken plasserer med sin innledning og avslutning konsekvensutredninger i et rettslig perspektiv. Likevel er bokens fokus vel så mye på de utfordringer som ligger i å praktisere regelverket ut fra ulike faglige ståsteder.

Vi ønsker å rette en takk til samtlige bidragsytere i denne boken. Vi har hatt flere treff, det har vært en positiv tone fra første stund og samtlige har levert sine respektive bidrag i tide. Dere har gjort redaktørarbeidet til en takknemlig oppgave. Institutt for landskapsplanlegging ved NMBU har vært meget positive til vårt initiativ og støttet prosjektet. Dette setter vi stor pris på og er takknemlige for. En takk går også til Senter for etter- og videreutdanning

(SEVU) ved NMBU som har bidratt med trykkestøtte. Det vil som et resultat av denne boken bli holdt etter- og videreutdanningskurs ved NMBU om konsekvensutredninger.

Vi håper boken kommer deg til nytte, enten du er student, forsker, praktiker eller av andre grunner er interessert i konsekvensutredninger. I så måte er Ibsens sitat fra Peer Gynt treffende:

*Man skal ei læse for at sluge,
men for at se, hvad man kan bruge.*

Ås, 2. mai 2014

Fredrik Holth og *Nikolai K. Winge* (red.)